

ประเพณีแห่หางแมวที่จังหวัดนครปฐม : การเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของประเพณีในชุมชน

พรทิพย์ เชิดฉินหนา*

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทย

Hae Nang Maew (Rain Praying) in Nakhon Pathom Province: The Changes and Existence of the Communal Tradition

*Pornthip Chertchinnapa**

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 21 May 2025

Revised 27 May 2025

Accepted 28 May 2025

คำสำคัญ

ประเพณีแห่หางแมว

จังหวัดนครปฐม

การเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่

* Corresponding author

E-mail address:

pornthip.c@arts.tu.ac.th

บทคัดย่อ

ประเพณีแห่หางแมวเป็นประเพณีท้องถิ่นสำคัญในหลายพื้นที่ของประเทศไทยที่จัดขึ้นเพื่อขอฝนซึ่งมีความจำเป็นต่อการทำการเกษตรและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนไทย จังหวัดนครปฐมเป็นพื้นที่หนึ่งที่จัดประเพณีแห่หางแมวเป็นประจำทุกปี โดยมีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นและมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของพิธีกรรมไปจากอดีต งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของประเพณีแห่หางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประเพณีแห่หางแมวที่จังหวัดนครปฐมเปลี่ยนแปลงไปนั้นเกิดจากวิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนจากการทำการเกษตรไปสู่การประกอบอาชีพอื่น นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นยังเป็นผลมาจากการมีพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ (พรบ.คุ้มครองสัตว์) อีกด้วย ทั้งนี้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญที่ทำให้ประเพณีแห่หางแมวนี้อย่างคงดำรงอยู่ด้วยการจัดให้มีประเพณีแห่หางแมวขึ้นเป็นประจำทุกปี แม้ว่าจะไม่ได้มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อการขอฝนสำหรับการทำการเกษตรแล้วก็ตาม อย่างไรก็ตามประเพณีแห่หางแมวที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันนั้นเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวให้คนในชุมชนมีความสามัคคี และที่สำคัญยังทำให้ความเชื่อและประเพณีของชุมชนยังคงสืบทอดและดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน

Keywords:

Hae Nang Maew
(Rain Praying),
Nakhon Pathom Province,
changes and existence

Abstract

Hae Nang Maew (Rain Praying) is an important Thai tradition practiced in many regions of Thailand. Its purpose is to pray for rain which is deemed essential for agriculture and Thai life. Nakhon Pathom Province hosts the annual Hae Nang Maew tradition which is uniquely reflective of the province and which has seen some changes in its ritual from that of the past. This study aims to investigate the change and existence of the Hae Nang Maew tradition, focusing in particular on Don Yai Hom, Meung district of Nakhon Pathom Province. Data were collected through interviews and participant observation. Findings revealed that the change evidenced in the Hae Nang Maew ritual in Nakhon Pathom has to do with the changing lifestyle from agriculture-based practices to other careers. Additionally, the observed change stems from the advent of the wild animal reservation and protection act of B.E. 2535 (1992). In this respect, the local administrative organization and community leaders play crucial roles in maintaining this tradition through the annual hosting of the event, even though the purpose of such event is no longer to pray for rain. All things considered, the changing nature of the Hae Nang Maew tradition still serves as a uniting force drawing members of the community together. More importantly, the tradition keeps the communal belief and practice intact, thus contributing to its existence presently.

1. บทนำ

ข้าวในอดีตมีความสำคัญต่อชีวิตของคนไทยมาก โดยข้าวไม่ได้เป็นเพียงแค่อาหารเพื่อการดำรงชีวิต แต่ข้าวยังก่อให้เกิดเสื้อผ้า บ้านเรือน ทรัพย์สิน สุขสบาย และความมั่นคงของชีวิต ข้าวจึงเป็นพลังที่ขับเคลื่อนสังคมไทยให้ก้าวหน้า ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ข้าวมีผลผลิตที่ดีคือ น้ำฝนจากฟ้า ปีใดหากถึงฤดูไถหว่านเริ่มต้นทำนา แต่ฝนยังไม่ตกต้องตามเวลา เมื่อนั้นชาวนาไทยจึงจะต้องหาวิธีที่จะทำให้ฝนตก นั่นก็คือพิธีขอฝนด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น เช่น การสวดคาถาปลาช่อน การแห่บั้งไฟในภาคอีสาน หรือประเพณีแห่นางแมวที่นิยมจัดกันอย่างแพร่หลายในหลายจังหวัดของประเทศไทย เช่น ที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย อำเภอลำสนธิ จังหวัดลพบุรี อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร อำเภอหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร อำเภอพบพระ จังหวัดตาก อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี และอำเภอห้วยกระเจา จังหวัดกาญจนบุรี รวมถึงประเพณีแห่นางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

ประเพณีแห่นางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐมนั้นเป็นประเพณีสำคัญของท้องถิ่นซึ่งได้รับการคัดเลือกเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับจังหวัดปี 2560 ของนครปฐม ที่เรียกว่า “ผะอึงทุ่ง” (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, ม.ป.ป.) เป็นประเพณีที่ชาวบ้านได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน ด้วยเหตุที่ว่าในอดีตชาวบ้านดอนยายหอมแทบทุกครัวเรือนมีอาชีพทำนา เมื่อถึงฤดูเริ่มต้นเพาะปลูกข้าวในเดือนหกตามการนับปีทางจันทรคติของไทยแล้ว แต่ฝนยังไม่ตกต้องตามฤดูกาล ประกอบกับช่วงเวลานั้นไม่มีระบบชลประทาน ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเริ่มต้นเพาะปลูกข้าวได้ ชาวบ้านดอนยายหอมจึงทำพิธีผะอึงทุ่งเพื่อเป็นการเปิดฟ้าให้ฝนตกลงมาด้วยการแห่นางแมวของฝน

ปัจจุบันชุมชนดอนยายหอมมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากบรรพบุรุษเป็นอันมาก คนรุ่นปัจจุบันประกอบอาชีพหลากหลาย อาชีพทำนาไม่ใช่อาชีพหลักของชาวบ้าน แม้จะยังมีการทำการเกษตรอยู่บ้าง แต่ก็ได้ปรับเปลี่ยนจากการทำนาไปเป็นการเลี้ยงกุ้งในช่วงประมาณ พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา รวมถึงมีระบบชลประทานที่สามารถผันน้ำจากเขื่อนแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรีมายังบริเวณนี้ได้ ทำให้คนในท้องถิ่นไม่ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรอีกต่อไป ทว่าชาวบ้านตำบลดอนยายหอมยังสืบทอดและยึดถือปฏิบัติประเพณีแห่นางแมวหรือพิธีผะอึงทุ่งเป็นประจำทุกปี อย่างไรก็ตามประเพณีนี้ก็มีการปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม จนกลายเป็นประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่ดำรงอยู่ และมีแนวโน้มที่จะสืบทอดไปยังสมาชิกรุ่นใหม่ของชุมชนต่อไป

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาประเพณีแห่นางแมวของชุมชนตำบลดอนยายหอมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

การเปลี่ยนจากประเพณีทั่วไปสู่ประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่สามารถทำให้ประเพณีนี้ยังคงดำรงอยู่ได้ท่ามกลางสังคมที่สามารถใช้วิทยาศาสตร์อธิบายกระบวนการของการเกิดฝนได้

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 2.1 เพื่อศึกษาประเพณีแห่งนางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
- 2.2 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของประเพณีแห่งนางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

3. ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้กำหนดขอบเขตการศึกษาในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 3.1 ด้านพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาประเพณีแห่งนางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
- 3.2 ด้านเนื้อหา ผู้วิจัยศึกษาที่มา การเปลี่ยนแปลง และการดำรงอยู่ของประเพณีแห่งนางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
- 3.3 ด้านผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มคนที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีในประเพณีแห่งนางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ส่วนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง คือ กลุ่มคนที่เข้าร่วมในประเพณีแห่งนางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

4. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

4.1 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม

ธิดา โมสิกรัตน์ (2554, น. 7-9) ได้กล่าวถึงประเพณีไว้ว่า ประเพณี คือ สิ่งที่นิยมปฏิบัติ สืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผน หรือตามแบบอย่างที่ได้กำหนดขึ้น เช่น ประเพณีเกี่ยวกับพุทธศาสนาจะมีแบบแผนการปฏิบัติของชาวพุทธเป็นแบบเดียวกัน และกระทำสืบต่อกันมา เช่น ประเพณีการทำบุญ ตักบาตร สวดมนต์ ส่วนพิธีกรรม คือ วิธีการที่กระทำเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์หรือมีผลสำเร็จตามความต้องการ เมื่อเป็นที่ยอมรับในสังคมก็จะกำหนดเป็นแบบแผน การกระทำส่วนรวม กลายเป็นประเพณีของสังคมซึ่งสมาชิกในสังคมรับมาปฏิบัติร่วมกัน

โดยทั่วไปองค์ประกอบของประเพณีและพิธีกรรมจะประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิด หมายถึง หลักการหรือความเชื่อที่แสดงออกเป็นประเพณี หรือเป็นแบบแผน การประพฤติปฏิบัติที่สมาชิกในสังคมจะต้องกระทำเพื่อให้มีชีวิตที่มีความสุขสงบและมั่นคง

2. พิธีกรรม หมายถึง วิธีการกระทำ มีขั้นตอน รูปแบบ มีบุคคลที่เป็นผู้รู้มาเป็นผู้ทำหน้าที่เจ้าพิธี

3. สมาชิก คือ ผู้ร่วมอยู่ในประเพณีตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

4. การเฉลิมฉลอง คือ การจัดกิจกรรมหรือการเล่นที่สนุกสนานรื่นเริง

จะเห็นได้ว่าประเพณีและพิธีกรรมเป็นรูปแบบของการประพฤติ ปฏิบัติ หรือการกระทำของบุคคลหรือส่วนรวม มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในกลุ่มสังคมนั้น และมีการถ่ายทอดเป็นวิถีปฏิบัติให้แก่สมาชิกของสังคมต่อ ๆ กันมา

4.2 แนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของคตินในสังคม

ศิราพร ณ ถลาง (2548) ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของคตินในสังคม ซึ่งปรับจากทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของวิลเลียม บาสคอม เพื่อใช้จำแนกและอธิบายบทบาทหน้าที่ของคตินในสังคม โดยแบ่งออกเป็น 3 ประการ คือ

1. บทบาทคตินในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม

2. บทบาทของคตินในการให้การศึกษา ผสมระเบียบของสังคม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม

3. บทบาทของคตินในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม

4.3 ภาพรวมประเพณีแห่งนางแมวในประเทศไทย

คนไทยในอดีตแทบทุกภูมิภาคของประเทศไทยประกอบอาชีพหลักคือการทำนาปลูกข้าว ด้วยเหตุนี้ “น้ำฝน” จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จของชาวนา นอกจากนี้คนไทยสมัยโบราณยังได้สั่งสมภูมิปัญญาการปลูกข้าวและการบริหารจัดการน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมีภูมิปัญญาในการนำพิธีกรรมความเชื่อมาประกอบการทำนาเพื่อใช้เป็นขวัญและกำลังใจในการผลิตข้าวที่ต้องพึ่งพาฝนในการเพาะปลูกซึ่งเป็นปัจจัยที่เหนือการควบคุม จึงได้ประกอบพิธีกรรมในทุก ๆ ขั้นตอนของการปลูกข้าว อาทิ พิธีแรกนาขวัญในช่วงการเตรียมที่นา พิธีทำขวัญข้าวในช่วงข้าวออกรวง (ตินาร์ บุญธรรม, 2561) นอกจากนี้ชาวนาไทยทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคอีสานยังมีประเพณีสำคัญที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านานในช่วงเวลาที่ฝนควรจะตกตามฤดูกาลคือเดือนหกของการนับปฏิทินไทยแบบจันทรคติ นั่นคือ “ประเพณีแห่งนางแมว” เพื่อขอฝนให้ตกลงมาตามฤดูกาลของการเริ่มต้นเพาะปลูก

เสฐียรโกเศศ (2515) ได้กล่าวถึงประเพณีแห่งนางแมวไว้ในหนังสือการศึกษาเรื่องประเพณีและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน ไว้ว่า

เป็นพิธีขอฝนของพวกชาวบ้าน โดยเฉพาะทางภาคกลาง ปีใดที่ฝนมาล่าและแล้งผิดปกติ ชาวบ้านก็วิตกร้อนใจ กลัวจะทำนาไม่ได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย และจะต้องได้รับความเดือดร้อนถึงอดอยาก เพราะข้าวยากหมากแพงขึ้น เพื่อเรียกร้องให้ฝนตกเทลงมา ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องทำพิธีแห่หางแมวตามที่เคยทำเป็นประจำปรึมนปรากันมาและก็ได้ผล เพราะภายหลังเมื่อเสร็จแห่หางแมวแล้ว ฝนก็ตกลงมาจริง ๆ (น. 57-58)

4.3.1 สาเหตุที่ใช้แมวเป็นองค์ประกอบสำคัญในพิธีกรรม

“แมว” หรือ “นางแมว” เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของประเพณีแห่หางแมว สาเหตุที่ “แมว” นั้นสามารถทำให้ฝนตกลงมาได้ นั้น เสฐียรโกเศศ (2515) ได้กล่าวไว้ว่า “แมวเป็นสัตว์ที่ไม่ชอบน้ำ ดีร้ายจะถือกันในสมัยโบราณว่าแมวเป็นตัวแล้งกรรมัง คงจะเอาเคล็ดที่ตรงนี้ก็ได้อีก”

นอกจากนี้เสฐียรโกเศศยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่าในคติความเชื่อดั้งเดิมนั้นจะใช้แมวสีสวาด เพราะมีขนที่มีลักษณะคล้ายเมฆฝน จึงทำให้เกิดความเชื่อว่าจะทำให้ฝนตกได้ โดยแมวสีสวาดหรือแมวโคราช (Silver blue) เป็นหนึ่งในแมวที่มีลักษณะมงคลตามความเชื่อของคนไทย ในตำราดูแมวโบราณจะเรียกแมวที่มีสีดอกเลาว่าสีสวาด

เหตุที่ได้ชื่อว่าสีสวาด เพราะมีสีขนเหมือนสีเมล็ดสวาดซึ่งมีลักษณะเป็นสีเทาอมเขียวที่คล้ายสีของเมฆฝน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ได้รับคัดเลือกให้ใช้ในองค์ประกอบสำคัญในประเพณีแห่หางแมว ปัจจุบันแมวพันธุ์นี้ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสัตว์ประจำชาติไทยในปี 2552 (เกษร แสนสุวรรณ, 2565)

4.3.2 องค์ประกอบของการแห่หางแมว

ประเพณีแห่หางแมวประกอบไปด้วย

- 1) แมว ในอดีตเป็นแมวสีสวาด ในสมัยต่อมาไม่ได้กำหนดสีขนของแมวอย่างชัดเจนแล้ว
- 2) กระบุงหรือตะกร้าที่มีไม้คานให้สามารถสอดหามได้ และประดับประดาด้วยดอกไม้หรือใบไม้
- 3) ดอกไม้รูปเทียนจำนวน 5 คู่
- 4) เครื่องดนตรี ได้แก่ กลอง ฉิ่ง ฉาบ

4.3.3 วิธีการแห่หางแมว

ประเพณีแห่หางแมวมีวิธีการดังต่อไปนี้

- 1) นำแมวใส่กระบุงหรือตะกร้าที่มีไม้คาน แล้วตั้งเป็นขบวนแห่แมวไปรอบ ๆ ชุมชนหรือหมู่บ้าน
- 2) ผู้คนที่อยู่ในขบวนจะร้องเพลงแห่หางแมว ซึ่งอาจจะมีเนื้อหาแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น โดยเป็นคำร้องสั้น ๆ แต่มีสัมผัสคล้องจอง เช่น

นางแมวเอย มาร้องแจ้วแจ้ว นางแมวขอไก่ ขอไม่ได้ ร้องให้ขอฝน ขอน้ำมนต์
รดแมวข้าที มีแก้วน้ำน้ตา ออกมาเดือนหก ฝนตกทุกที มาปีนี้ไม่มีฝนเลย
พ้อตาถูกเขย นอนก่ายหน้าผาก พ้อหม้ายลูกมาก มั่นยากเพราะข้าว คนหนุ่ม
คนสาว คนเฒ่าหัวห้อย พาเด็กน้อย มาเล่นนางแมว มาร้องแจ้วฝนก็เทลงมา
ฝนก็เทลงมา

(ธันวาคม สุขประเสริฐ, 2558)

3) เมื่อขบวนแห่เดินทางไปถึงบ้านใด เจ้าของบ้านจะต้องนำน้ำมาสาดลงไปในตะกร้า
หรือกระบุงที่ใส่แมว ในบางท้องถิ่นเจ้าของบ้านจะมอบข้าวสาร เหล้า หรือเงินให้แก่ผู้ร่วมใน
ขบวนแห่ เสร็จแล้วก็เคลื่อนขบวนต่อไปจนกว่าจะสิ้นสุดเขตหมู่บ้าน หลังจากนั้นจึงนำแมว
ออกมาปล่อย และผู้ร่วมขบวนแห่จะมีการชุมนุมเลี้ยงดูกันอย่างสนุกสนาน

ข้อสังเกตประการหนึ่งของประเพณีแห่หางแมว คือ บทเพลงที่ใช้ในพิธีแห่หางแมวนี้
หลาย ๆ ท้องถิ่นมักมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ ทั้งคำที่เกี่ยวกับอวัยวะเพศ และการร่วมประเวณี
ทั้งนี้การร่วมเพศนั้นเป็นสัญลักษณ์ความอุดมสมบูรณ์และความเจริญงอกงาม ประเพณีแห่
หางแมวจึงมีแนวปฏิบัติตามคติความเชื่อที่ว่าความงอกงามสมบูรณ์สัมพันธ์กับเรื่องเพศ
ดังกล่าว (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2567)

ปัจจุบันประเพณีแห่หางแมวยังคงถูกจัดขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยแต่อาจ
มีการเปลี่ยนแปลงไปจากประเพณีดั้งเดิม

กล่าวโดยสรุปประเพณีแห่หางแมวเป็นประเพณีที่อยู่คู่กับสังคมเกษตรกรรมของ
คนไทยมาแต่โบราณกาลและกระจายไปในแทบทุกภูมิภาคของประเทศไทย นอกจากนี้
ประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือแม้ว่าปัจจุบันประเทศไทยจะมีระบบการจัดการน้ำเพื่อช่วยเหลือ
ภาคการเกษตร เช่น การสร้างเขื่อน การชลประทาน รวมไปถึงการทำฝนเทียม แต่อย่างไรก็ตาม
ประเพณีแห่หางแมวซึ่งมีมาแต่โบราณยังคงได้รับการสืบทอดและปฏิบัติกันอยู่ในสังคม
เกษตรกรรมไทยในปัจจุบันอย่างแพร่หลาย จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่าเหตุใดประเพณีนี้
จึงยังดำรงอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีแห่หางแมวของตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง
จังหวัดนครปฐม ดังจะได้กล่าวต่อไป

ในการศึกษาครั้งนี้จะศึกษาประเพณีแห่หางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง
จังหวัดนครปฐมที่แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมยุคปัจจุบัน แต่ก็ยังเป็นประเพณี
ที่ยังคงดำรงอยู่และสืบทอดต่อกันมาจนมีลักษณะเฉพาะและกลายเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่
ทำหน้าที่ยึดโยงผู้คนในชุมชนให้ยังมีกิจกรรมและมีความสามัคคีปรองดองกัน

5. วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาประเพณีแห่หางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
มีวิธีการศึกษาต่อไปนี้

5.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการแห่หางแมว

5.2 รวบรวมข้อมูลภาคสนาม

5.2.1 เก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าร่วมประเพณีแห่หางแมวประจำปี 2567 ที่จัดขึ้นระหว่างวันที่ 14-17 พฤษภาคม 2567 ตั้งแต่เริ่มเตรียมอุปกรณ์ประกอบพิธีไปจนกระทั่งจบพิธีแห่หางแมวและทำบุญศาลเจ้าย่างยวง

5.2.2 สัมภาษณ์ผู้ทำพิธีและผู้นำชุมชนโดยใช้คำถามแบบกึ่งโครงสร้างซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดคำถามเพื่อให้สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา

5.2.3 สนทนากลุ่มกับผู้เข้าร่วมพิธี

5.3 วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล โดยผู้วิจัยนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ จัดลำดับความสำคัญ จากนั้นจึงนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์

6. ผลการศึกษา

ประเพณีแห่หางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นประเพณีเก่าแก่ที่ยังคงจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยในปัจจุบันประเพณีแห่หางแมวได้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจนกลายเป็นประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งแตกต่างจากท้องถิ่นอื่น ๆ ทั้งนี้จากการศึกษาด้วยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมทำให้พบลักษณะที่น่าสนใจ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของประเพณีแห่หางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

6.1 ประเพณีแห่หางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

จากการสัมภาษณ์ผู้ทำหน้าที่ในการประกอบพิธี ผู้นำชุมชน ชาวบ้านที่เข้าร่วมในประเพณีแห่หางแมว รวมถึงการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมทำให้เข้าใจที่มาและเห็นขั้นตอนต่าง ๆ เกี่ยวกับประเพณีแห่หางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ดังนี้

6.1.1 ประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่หางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

ประเพณีแห่หางแมวที่ตำบลดอนยายหอมเป็นประเพณีชุมชนเก่าแก่ที่ทำสืบต่อกันมานานจนไม่สามารถระบุได้ว่าเริ่มขึ้นเมื่อใด “ตั้งแต่จำความได้ก็มีประเพณีแห่หางแมวมาแล้วเมื่อก่อนนี้แห่หางแมวไปไกลถึงตำบลตาลเดี่ยว พอตกบ่ายก็มาหุงข้าวกินรวมกันให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ ตอนนั้นแห่หางแมวอย่างเดียว ยังไม่มีทำบุญศาลเจ้า” (กลม ข้าไข้, การสัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2567) จากคำบอกเล่าดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าประเพณีแห่หางแมวของชาวบ้านตำบลดอนยายหอมนี้เป็นประเพณีประจำชุมชนที่จัดขึ้นอย่างต่อเนื่องยาวนาน ปัจจุบันมีลักษณะ

ที่แตกต่างไปจากประเพณีแห่งนางแมวของจังหวัดอื่นโดยการเพิ่มพิธีการทำบุญศาลเจ้าประจำหมู่บ้านที่ชื่อว่า “ศาลเจ้าย่าบ่างย่าง”

ประเพณีแห่งนางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม กำหนดจัดในเดือน 6 ไทยตามปฏิทินจันทรคติ ซึ่งตรงกับเดือนพฤษภาคม ทั้งนี้จะเป็นวันข้างขึ้นหรือข้างแรมแล้วแต่จะตกลงกัน แต่ถ้าปีใดมีเดือน 8 สองหน หรืออธิกมาส ซึ่งหมายถึงเดือนที่เพิ่มขึ้นในปีจันทรคติคือในปีนั้นมี 13 เดือน แทนที่จะมี 12 เดือนตามปกติ ทั้งนี้การนับเดือนทางจันทรคติแบบไทย โดยนับข้างขึ้นข้างแรมนั้นทำให้ 1 ปี มี 354 วัน แทนที่จะเป็น 365 วัน ทำให้วันขาดไปปีละ 11 วัน เมื่อครบ 3 ปี จึงเพิ่มอีก 1 เดือน เพื่อให้มีจำนวนตรงตามที่ควรจะเป็น (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2553) ดังนั้นในปีใดที่มีเดือน 8 สองหนจะกำหนดจัดในเดือน 7 แทน นอกจากนี้กำหนดเวลาจะเปลี่ยนจากการพิจารณาวันข้างขึ้นหรือข้างแรมเป็นการกำหนดตามวันที่คนในชุมชนส่วนใหญ่สะดวก

ในอดีตร่างทรงของศาลเจ้าย่าบ่างย่างจะเป็นผู้กำหนด ต่อมาในปัจจุบันร่างทรงของศาลเจ้าย่าบ่างย่างและนายกเทศมนตรีตำบลดอนยายหอมในฐานะผู้นำชุมชนจะทำหน้าที่ในการกำหนดเวลาจัดงานร่วมกัน สำหรับสถานที่จัดงานประเพณีแห่งนางแมวของชาวตำบลดอนยายหอมนั้นจะจัดขึ้นที่ “ศาลเจ้าย่าบ่างย่าง” ซึ่งเป็นศาลเจ้าเก่าแก่ประจำชุมชนของชาวดอนยายหอมมา ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

ประวัติความเป็นมาของเจ้าย่าบ่างย่าง

เจ้าย่าบ่างย่างเป็นเทวดาศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านตำบลดอนยายหอมศรัทธาและเคารพนับถือมาตั้งแต่อดีต มีประวัติความเป็นมาว่าเริ่มจากนางกรอง ดั่งพลูกเกิด โยมมารดาของพระราชธรรมาภรณ์ (หลวงปู่เงิน จันทสณโณ) เจ้าอาวาสวัดดอนยายหอม (อุปสมบทเมื่อปี พ.ศ. 2453-2519) ได้เริ่มเป็นร่างทรงของเจ้าย่าบ่างย่างคนแรก โดยร่างทรงท่านแรกนี้ได้เล่าประวัติของเจ้าย่าบ่างย่างว่าท่านมาจากประตูน้ำบ่างย่าง แม่น้ำท่าจีน อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นประตูที่กั้นระหว่างคลองดำเนินสะดวกและแม่น้ำท่าจีน ในอดีตบริเวณนี้เป็นชุมชนทางน้ำที่เชื่อมต่อระหว่างจังหวัดสมุทรสาคร นครปฐม และราชบุรี เมื่อท่านมาที่ดอนยายหอมเห็นว่าเป็นถิ่นที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงอยู่ในร่างทรงของนางกรอง ดั่งพลูกเกิด แต่ขณะนั้นยังไม่ได้มีศาลเจ้าที่ประทับ

ต่อมาบุตรของนายแจ้ ดั่งพลูกเกิด น้องชายของหลวงพ่อเงินป่วย รักษาอย่างไรก็ไม่หาย นายแจ้จึงตั้งจิตอธิษฐานว่าถ้าเจ้าย่าบ่างย่างช่วยให้ลูกของเขาหายได้จะตั้งศาลให้ท่านสัก เหตุการณ์นี้จึงทำให้มีการตั้งศาลให้แก่เจ้าย่าบ่างย่างในบริเวณที่ดินของนายแจ้ ดั่งพลูกเกิด ปัจจุบันอยู่ในหมู่ที่ 1 ตำบลดอนยายหอม และให้ช่างชื่อนายอ้วน ไม่ทราบนามสกุลซึ่งเป็นช่างที่สร้างโบสถ์ของวัดดอนยายหอมปั้นรูปปั้นของเจ้าย่าบ่างย่างเป็นรูปผู้หญิงถือถุงเงินถุงทอง และรวงข้าวเพื่อเป็นรูปเคารพแทนองค์เจ้าย่าบ่างย่างและประดิษฐานไว้ที่ศาลแห่งนี้

เมื่อนางกรอง ต้วงพุลเกิด แก่ชราลง เจ้าย่าบางยางจึงได้ไปอยู่ในร่างทรงของลูกสะใภ้ของนางกรองชื่อนางรูป ต้วงพุล และต่อมาในเดือนธันวาคมปี 2518 เมื่อนางรูป ต้วงพุลเริ่มแก่ชราลงมาก และนางกลม ข้าไข่ ผู้เป็นหลานสาวของนายอยู่ซึ่งเป็นหนึ่งในลูกชายของนางกรอง ต้วงพุลเกิด รู้สึกเจ็บป่วยเป็นเวลาเก้าเดือน รักษาอย่างไรก็ไม่หายจนกระทั่งคืนหนึ่งได้ฝันว่าเจ้าย่าบางยางบอกว่าท่านจะมาอยู่ด้วยโดยบอกเหตุผลว่าหลานสาวผู้นี้มีบ้านอยู่ใกล้ศาลของท่าน อีกทั้งเป็นผู้ที่มีกิริยามารยาทและอัธยาศัยใจคอดี มีศีลธรรม นางกลม ข้าไข่ จึงได้สืบทอดการเป็นร่างทรงมาจนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นร่างทรงรุ่นที่ 3 และมีคุณสมบัติที่สำคัญคือต้องสืบเชื้อสายมาจากตระกูลร่างทรงคนแรก ทั้งนี้ปัจจุบันนางกลม ข้าไข่ อายุ 85 ปี

1) ความเชื่อของชาวบ้านตำบลดอนยายหอมที่มีต่อศาลเจ้าย่าบางยาง

ในอดีตเมื่อชาวบ้านพายเรือผ่านศาลเจ้าย่าบางยาง ทุกคนจะต้องยกมือไหว้โดยผู้ชายจะต้องถอดหมวก ผู้หญิงจะต้องถอดจอบจนกว่าจะพายเรือพ้นจากบริเวณศาล เมื่อมีเรื่องเดือดร้อนจะมาขอให้ท่านช่วยเหลือ ปัจจุบันชาวบ้านยังคงมาขอให้ท่านช่วยเหลือในเรื่องการทำกรเกษตรให้ได้ผลผลิตดีตามที่คาดหวัง เมื่อได้รับผลตามที่ขอแล้ว ชาวบ้านจะนำผลไม้มาถวายหรือถวายการจัดจ้างหนึ่งตะลุงมาแสดงในคืนวันแห่งนางแมว นอกจากนี้ยังมีความเชื่อหากมีการบวชนาค พ่อเฒ่าต้องมากราบขอลาอุปสมบทที่ศาลนี้ก่อนที่จะทำพิธีบวช

ประการสำคัญ ลูกหลานของสายตระกูล “ต้วงพุลเกิด” ซึ่งปัจจุบันใช้นามสกุลว่า “ต้วงพุล” มีความเชื่อที่สืบทอดภายในตระกูลคือ ลูกหลานที่จะแต่งงานไม่ว่าจะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงจะต้องไปกราบขอพรในวันแต่งงานทุกคน

ปัจจุบันศาลเจ้าย่าบางยางเป็นสถานที่จัดประเพณีแห่งนางแมวและเป็นศาลเจ้าที่ชาวบ้านตำบลดอนยายหอมโดยเฉพาะในหมู่ที่ 1 ให้ความเคารพและศรัทธาไม่เสื่อมคลาย

2) หน้าที่ของร่างทรงเจ้าย่าบางยาง

ผู้ที่ทำหน้าที่สืบทอดการเป็นร่างทรงเจ้าย่าบางยางจะมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. ดูแลทำความสะอาดศาลให้สะอาดอยู่เสมอ
2. นำผลไม้ไปถวายที่ศาลเจ้าย่าบางยางทุกวันจันทร์ข้างขึ้นเดือนละหนึ่งครั้งในเดือนสี่ถึงเดือนสิบสอง เหตุที่ยกเว้นเดือนอ้ายถึงเดือนสามเพราะเป็นช่วงฤดูเก็บเกี่ยวข้าว หากมีการจัดรูปเทียนทั้งไว้ อาจเกิดอันตรายได้
3. จัดการเปลี่ยนพานครุ ใต้แก๊ว หมาก พลุ สีผึ้ง น้ำอบ แป้งหอม รูปเทียน และตุ๊กตาข้างม้าปีละสามครั้ง
4. เป็นผู้นำในการทำพิธีแห่งนางแมวและชุมนุมคนทรงเจ้าโดยเป็นผู้กำหนดวันเวลาจัดงานร่วมกับผู้นำชุมชน และจะทำพิธี “ประทับทรงเจ้า” ปีละ 1 ครั้ง เฉพาะในงานวันแห่งนางแมวและงานทำบุญประจำปีศาลเจ้าย่าบางยางเท่านั้น
5. เป็นผู้จัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมและผู้นำในการดำเนินพิธีการบวงสรวง

6.1.2 ขั้นตอนในการประกอบพิธีแห่งแมงที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

วันที่ 1 ก่อนวันประกอบพิธีแห่งแมง

ชาวบ้านจะปั้นดินเหนียวเป็นรูปผู้ชายและผู้หญิงตั้งไว้หน้าศาลเจ้าย่าบางยาง เรียกว่า “ตาเถรและยายซี” ขนาดใหญ่กว่าบุคคลจริงในลักษณะทำนั่งหันหน้าเข้าหากันให้มีลักษณะคล้ายการร่วมสังวาสซึ่งตรงกับความเชื่อเรื่องการปั้นเมฆหรือการปั้นรูปชายหญิง โดยมีความเชื่อว่าเพศและการสังวาสเป็นวัตถุสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายแห่งความเจริญงอกงาม และอุดมสมบูรณ์ดังที่เสฐียรโกเศศ (2515, น. 68) ได้กล่าวว่า “เป็นภาพหญิงหนึ่งชายหนึ่ง กายกันในท่าทางที่เรียกว่าอนาคารเห็นจะไม่ผิด เป็นรูปปั้นด้วยดินเหนียวติดอยู่กับพื้นดินในตู้และมีขนาดใหญ่เท่ากับคนจริง ๆ ข้าพเจ้าสนใจก็เพราะเห็นว่าคงเป็นรูปเกี่ยวกับพิธีความงอกงาม (Fertility rites)”

นอกจากนี้ สุจิตต์ วงษ์เทศ (2568) ได้กล่าวว่า “ขอฝนโดยการปั้นเมฆ สัญลักษณ์สมสู่กันน่าจะมีในราชสำนักยุคอยุธยาแต่ไม่พบหลักฐานตรง ๆ แต่ครั้งล่วงถึงรัตนโกสินทร์ มีร่องรอยปั้นเมฆในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน... ‘ตรงหน้าสระออกไปปั้นเป็นรูปเมฆสองรูป คือปั้นเป็นรูปบุรุษสตรีเปลือยกายแล้วทาปูนขาว’...” จะเห็นได้ว่าการปั้นรูปตาเถร-ยายซีในประเพณีแห่งแมงของชาวบ้านตำบลดอนยายหอมยังคงสืบทอดคติความเชื่อเรื่องเพศเป็นสัญลักษณ์ของความงอกงามและความอุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้ชาวบ้านมีการเรียกวาดตาเถร-ยายซี สืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน ทำให้คนที่นี่ไม่รู้จักคำว่า “ปั้นเมฆ” แต่ยังคงมีความเชื่อว่ารูปปั้นในท่าร่วมเพศของตาเถร-ยายซีนี้จะเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้ฝนตก

ภาพที่ 1

รูปปั้นตาเถร-ยายซีที่ใช้ประกอบในพิธีแห่งแมง

หมายเหตุ. โดย พรทิพย์ เจ็ดฉินนภา

ภาพที่ 2

ไม้ตาขุนสัญลักษณ์ทางเพศที่ใช้ประกอบในพิธีแห่หางแมว

หมายเหตุ. โดย พรทิพย์ เจ็ดฉินนภา

วันที่ 2 วันประกอบพิธีแห่หางแมว

เวลา 09.00 น. ชาวบ้านจะมารวมกันที่บริเวณศาลเจ้าย่าบางยางเพื่อเตรียมแห่หางแมว อุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีแห่หางแมวที่ตำบลดอนยายหอม ประกอบด้วย

1. กระจู๋ ซึ่งเป็น “เครื่องดักปลาไหลชนิดหนึ่ง สานด้วยไม้ไผ่ มีงาแซงอยู่ริมกัน ใส่เหยื่อไว้ในกะพล้อ บางแห่งเรียกว่า อี้จู้ หรือจู้ มีลักษณะกลมป้องกัน แล้วเรียวที่ส่วนบน คล้ายคนโทใส่น้ำบางชนิด หรือคล้ายรูปหม้อคอสูง” (กระทรวงวัฒนธรรม, 2559) หรือช่องใส่ปลา มีไม้คานสำหรับหาม ช่องนี้ประดับด้วยใบมะยม

2. ตึกตาแมวทำด้วยกระเบื้องเซรามิกแทนแมวจริง “เพื่อป้องกันการทารุณกรรมสัตว์” (ปรีชา บุญมีก่า, การสัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2567)

3. ไม้ตาขุน เป็นไม้แกะสลักรูปอวัยวะเพศชาย มีลักษณะคล้ายปลัดขิกทาสีแดง และผูกด้วยผ้าสามสี ผู้เข้าร่วมขบวนแห่หางแมวเกือบทุกคนจะต้องถือไม้ตาขุนนี้

ไม้ตาขุนจะถูกเก็บรักษาที่ “ศาลตาจู้” เป็นศาลเจ้าที่ตั้งอยู่ฝั่งคลองตรงข้ามกับศาลเจ้าย่าบางยาง นางกลม ข้าไขได้กล่าวว่าเจ้าย่าบางยางเป็นผู้ให้สร้างศาลนี้ไว้ และเมื่อจะทำพิธีแห่หางแมวจะต้องมีการตั้งเครื่องบูชาเช่นเดียวกับการบูชาศาลเจ้าย่าบางยางด้วย

4. เครื่องดนตรี ประกอบด้วยกลอง ฉิ่ง กรับ และแคน

พิธีแห่นางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นดังนี้

1. ช่วงเช้าผู้ร่วมขบวนแห่นางแมวทุกคนจตุฐูปกล่าวไหว้เจ้าย่าบางยางเพื่อบอกกล่าวการเริ่มพิธีแห่นางแมวขอฝน

2. ขบวนแห่เริ่มจากเดินแห่รอบศาลเจ้าย่าบางยาง 3 รอบก่อน จากนั้นเดินทางไปจากศาลเจ้าย่าบางยางวนไปรอบ ๆ ชุมชนหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 จนไปสิ้นสุดที่วัดดอนยายหอม และนักดนตรีจะบรรเลงเพลงทำนองสนุกสนาน ผู้ที่ร่วมในขบวนจะรำร่าตามจังหวะดนตรีพร้อมกับร้องเพลงแห่นางแมว

3. ขณะที่เดินแห่ หากผ่านบ้านหลังใด เจ้าของบ้านจะนำน้ำใส่ขันออกมารดนางแมวและนำเงินหรือข้าวสารมาใส่ในกระบุงที่เตรียมไว้ เพื่อนำข้าวสารและเงินไปร่วมงานทำบุญเลี้ยงพระที่ศาลเจ้าย่าบางยางในช่วงเย็นและเช้าของวันถัดไป

4. คนในขบวนแห่ที่ถือไม้ตาชุน จะนำไม้ตาชุนนี้ไปที่มุ้งหรือกระทะตามฝาบ้านหรือรั้วบ้านที่เดินผ่านพร้อมกับกล่าวว่า “ขอให้ตก ๆ” “ขอให้ร่ำรวย”

5. ขบวนเดินทางไปถึงวัดดอนยายหอม ทุกคนจะไปกราบพระราชาชนธรรมาภรณ์หรือหลวงพ่ोजเงิน อดีตเจ้าอาวาสวัดดอนยายหอม ซึ่งได้มรณภาพไปตั้งแต่ พ.ศ. 2519 แต่ชาวบ้านยังเก็บสังฆารของท่านไว้ใน “ศาลาธรรมโสฬส” ทั้งนี้หลวงพ่ोजเงินเป็นพระสงฆ์ที่ชาวบ้านตำบลดอนยายหอมให้ความเคารพศรัทธามาก แม้ท่านจะละสังขารไปแล้วแต่ทุกครั้งที่ชาวบ้านดอนยายหอมมีกิจกรรมทางศาสนาหรือต้องการขอพรเป็นที่พึ่งทางใจจะต้องมากราบนมัสการเสมอ

6. หลังจากนั้นขบวนจะเดินทางไปนมัสการพระครูปฐมวรารจารย์ (อวยพร จิตินฺยาโณ) เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันซึ่งท่านจะทำพิธีรดน้ำมนต์แก่ผู้ร่วมขบวนทุกคนเพื่อความเป็นสิริมงคลและให้พรให้ฝนฟ้าสมบูรณ์ดี ทำการเกษตรได้ผลสำเร็จ

ภาพที่ 3

ขบวนแห่นางแมวที่ ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

หมายเหตุ. โดย พรทิพย์ เจ็ดฉินนภา

ในพิธีแห่งจะมีการร้องเพลงแห่งนางแมว โดยเพลงแห่งนางแมวของชาวบ้านดอนยายหอม ที่นิยมร้องจะมีเนื้อเพลงที่สืบทอดต่อกันมา 3 บทเพลง ได้แก่

เพลงที่ 1

นางแมวเอ๋ย ร้องให้ขอฝน ขอน้ำมนต์รดแมวข้าบ้าง พอเบียดจำจาง หามแมว
มาเหนือ โอละเห่ โอละหึก สี่เบียดห้าร้อย แม่ม่ายเอ๋ย อย่าเพิ่งขายลูก ข้าจะถูก
ลูกไม้จะแพง ทำตาแดงแดง ฝนก็เทลงมา เต็มทุ่งเต็มท่า เขียนใบบอก
ควยถอกเทวดา ให้ไล่เหยียดฝน ให้หล่นลงมา เต็มทุ่งเต็มท่า เทวดาฝนเอ๋ย

(ฉลาด เทียงตรง, การสัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2567)

เพลงที่ 2

นางแมวเอ๋ย มาร้องแป้วแป้ว อยู่ข้างถนน ขอน้ำมนต์ รดแมวข้าบ้าง พาแมว
มาเหนือ โอละเห่ โอละหึก ได้ข้าวสามสัด สี่ร้อยห้าเบียด แม่ม่ายเอ๋ย อย่าเพิ่ง
ขายลูก ข้าจะถูก ลูกไม้จะแพง ทำตาแดงแดง ฝนก็เทลงมา เทลงมา เทวดา
ฝนเอ๋ย

(ทอง ชื่นประดิษฐ์, การสัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2567)

เพลงที่ 3

นางแมวเอ๋ย ร้องให้ขอฝน ขอน้ำมนต์ รดแมวข้ามั่ง กระเดียดตาข้าง
แม่ม่ายเอ๋ย โอละเห่ โอละหึก ได้ข้าวสองสัด สี่ร้อยห้าเบียด กระเดียดตาข้าง
มาแห่งนางแมว ฝนก็เทลงมา ฝนก็เทลงมา เต็มทุ่งเต็มท่า เทวดาฝนเอ๋ย

(กลม ข้าไข่, การสัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2567)

บทเพลงที่ใช้ในพิธีแห่งนางแมวของชาวบ้านดอนยายหอมที่สืบทอดต่อกันมาจะมี 3 ส่วน
ข้างต้น ประกอบด้วยส่วนที่มีเนื้อหาเรื่องเพศ และส่วนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการขอฝน
บทเพลงแห่งนางแมวเป็นส่วนของการละเล่นในประเพณีแห่งนางแมวที่นอกจากจะทำให้
องค์ประกอบของพิธีกรรมมีความสมบูรณ์แล้ว ยังได้แสดงถึงความเชื่อของผู้คนอีกด้วย
โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงเรื่องเพศกับความอุดมสมบูรณ์ของพืชผล

7. ช่วงบ่ายของวันที่ประกอบพิธีแห่งนางแมวที่ตำบลดอนยายหอมมีพิธีต่าง ๆ ดังนี้

1) พิธีบวงสรวงศาลเจ้าย่าบางยาง

เริ่มแรกช่างทรงเจ้าย่าบางยางจะนำผ้าขาวและผ้าแดงไปผูกบริเวณหน้าศาลแล้ว
จำเรียมหากพลู สีม่วง น้ำอบ แป้งหอม ดอกไม้ รูปเทียน พวงมาลัยสี่เหลี่ยม ผลไม้ ตักตาข้างม้า
และนางละคร (การ “จำเรียม” คือ การนำของเก่าในปีที่แล้วทิ้งไป และนำของใหม่มาถวายแทน)
บริเวณด้านล่างของศาลเจ้าย่าบางยางจะมีการตั้งปราสาทที่ประทับโดยมีสี่ท่อนทาง มีเตียงนั่ง
และมีหมอนอิง มีเครื่องบวงสรวงประกอบด้วยไก่ต้ม ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว ข้าว ผักย่า กล้วย
และอ้อย ซึ่งเป็นข้อกำหนดที่จะต้องมีการบวงสรวงและมีผลไม้รวมถึงกับข้าวต่าง ๆ

ภาพที่ 4

ประรำพิธีศาลเจ้าย่าบางยาง

หมายเหตุ. โดย พรทิพย์ เจ็ดฉินนภา

ภาพที่ 5

เครื่องบวงสรวงที่ศาลเจ้าย่าบางยาง

หมายเหตุ. โดย พรทิพย์ เจ็ดฉินนภา

2) พิธีบวงสรวงศาลตาจู้

“ศาลตาจู้” เป็นที่เก็บไม้ตาขุนและมีความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชื่อว่า “ตาจู้” เป็นเจ้าของศาล ทว่าไม่มีร่างทรงเหมือนกับเจ้าย่าบางยาง ชาวบ้านจะนำเครื่องบูชาไปบวงสรวง เช่นเดียวกับศาลเจ้าย่าบางยาง ประกอบด้วย ไก่ต้ม ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว กล้วย อ้อย ผักยำ กับข้าว และผลไม้ รวมถึงมีการจำเริญดอกไม้ รูป เทียน แต่ศาลตาจู้จะไม่มีการถวาย

4) พิธีส่งแพ “ทแกล้วทหาร”

ในภาคบ่ายจะมีการทำแพไม้ไผ่ไปตองรองแล้วนำอาหารประกอบด้วยอาหารหมวดหมูบั้งคับ ได้แก่ ไก่ต้ม ข้าวมันที่หุงด้วยกะทิ ผักยำ ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว เหล้า บุหรี่ หมากพลู กล้วย และอ้อย ต่อมาจึงเป็นรายการกับข้าวซึ่งเป็นอาหารชนิดใดก็ได้พร้อมทั้งข้าวสวย อาหารเหล่านี้จัดไว้เพื่อบวงสรวง “ทแกล้วทหาร” ผู้ซึ่งเป็นทหารของเหล่าทวยเทพที่มาทำ “พิธีประทับทรง”

ภาพที่ 8

แพไม้ไผ่ในพิธีส่งแพ

หมายเหตุ. โดย พรทิพย์ เจ็ดฉินนภา

ภาพที่ 9

ของบวงสรวงในพิธีส่งแพ

หมายเหตุ. โดย พรทิพย์ เจ็ดฉินนภา

เวลาประมาณ 16.00 น. ร่างทรงที่ประทับทรงทั้งหมดช่วยกันยกแพไม้ไผ่ที่มีอาหารนี้เรียกว่าการ “ส่งแพ” ไปวางไว้ริมถนนข้างศาลเจ้าย่าบางยาง โดยร่างทรงจะใช้มีดกรีดที่ดินและพูดว่า “ขอให้โรคภัยไข้เจ็บลงน้ำลงดินไป” เป็นการอวยพรให้คนในชุมชนมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง

5) พิธีชุมนุมเจ้า

การประทับทรงนั้น Cohan (2007, 2008, อ้างถึงใน นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, 2565) ได้อธิบายว่า คือกระบวนการทางความคิดโดยผู้ทำหน้าที่เป็นร่างทรงจะสร้างตัวตนขึ้นมาพร้อมกับการแสดงเชิงศีลธรรมที่บ่งชี้ว่าวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจที่ให้คุณให้โทษมนุษย์

ในระหว่างพิธีชุมนุมเจ้า ร่างทรงเจ้าย่าบางยางจะนั่งชมการพ้อนรำถวายจากบรรดาร่างทรงอื่น ๆ ที่อยู่ในตำบลดอนยายหอม เช่น ร่างทรงขององค์พ่อปู่เหลือทอง เป็นต้น หลังจากจบการพ้อนรำถวาย เจ้าย่าบางยางจะกล่าวอวยพรขอให้ปีนี้เป็นฟ้าตกต้องตามฤดูกาลและขอให้ผู้คนในตำบลดอนยายหอมนี้อยู่เย็นเป็นสุข หลังจากนั้นร่างทรงทุกองค์จะไปกราบขอพรเจ้าย่าบางยาง ลำดับถัดไปคนที่มาร่วมในพิธีแห่งแรกแมวกก็สามารถที่จะเข้าไปกราบขอพรจากเจ้าย่าบางยางได้เช่นกัน ลำดับสุดท้ายเจ้าย่าบางยางจะพรหมน้ำมนต์ให้ทุก ๆ คนที่อยู่ในพิธีก็จะเป็นอันเสร็จพิธีชุมนุมเจ้า

ภาพที่ 10

พิธีชุมนุมเจ้า

หมายเหตุ. โดย พรทิพย์ เจ็ดฉินนภา

8. พิธีกรรมช่วงเย็น

เวลา 17.30 น. พระสงฆ์จำนวน 9 รูป จากวัดดอนยายหอมจะเดินทางมาสวดพระพุทธรมตย์เย็นที่ศาลเจ้าย่าบางยาง เพื่อเป็นการทำบุญศาลประจำหมู่บ้าน ซึ่งพิธีการทำบุญนี้มาจากตำริของนายถนอม คงจ้อย ผู้เป็นองค์ทรงของท่านท้าวมหาพรหมเป็นผู้กำหนดไว้แต่

ไม่ทราบช่วงเวลาที่ชัดเจน หลังจากจบพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็น ชาวบ้านจะร่วมกันรับประทานอาหารเย็น โดยนำข้าวสารที่ได้จากการแหน่งแมวมามหุงเลี้ยง และนำเงินที่ได้มาจากการแหน่งแมวไปใช้ในพิธีกรรมสำหรับพระสงฆ์ และบางปีช่วงกลางคืนจะมีการแสดงหนังตะลุงเป็นมหรสพเพื่อการเฉลิมฉลองซึ่งมาจากการแหน่งของผู้ที่บ่นานต่อเจ้าอย่าบงย่างว่า ถ้าหากตนเองได้รับผลกำไรจากการทำเกษตรตามที่ตนปรารถนา ต่อมาในปัจจุบันการบ่นานจะเกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งแทนการทำนาข้าว

ภาพที่ 11

พิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็น

หมายเหตุ. โดย พรทิพย์ เจ็ดฉินนภา

ภาพที่ 12

การแสดงหนังตะลุงเพื่อการเฉลิมฉลอง

หมายเหตุ. โดย พรทิพย์ เจ็ดฉินนภา

วันที่ 3 วันทำบุญศาลเจ้าย่าบางยางประจำปี

เวลา 07.00 น. พระสงฆ์ 9 รูป ฉันทัดอาหารเช้าเพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมกันทำบุญศาลเจ้าย่าบางยางประจำปี หลังจากนั้นชาวบ้านจะร่วมกันทำความสะอาดศาลเจ้าย่าบางยางและภูมิทัศน์โดยรอบให้เรียบร้อยและสวยงามเป็นอันเสร็จพิธีแห่งแนวและการทำบุญศาลเจ้าย่าบางยางประจำปี

อย่างไรก็ตาม หากพิธีแห่งแนวผ่านไปสามวันแล้วฝนยังไม่ตก ชาวบ้านจะมาเขียนเตีตาเถรขยายซีเพื่อขอให้ฝนตก

6.2 การเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของประเพณีแห่งแนวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

ประเพณีแห่งแนวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นประเพณีที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรมที่การทำนาเป็นหลัก ทว่าเมื่อฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลแต่การทำนาจะต้องเริ่มต้นขึ้น ประเพณีแห่งแนวจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยลดบันดาลให้วัฏจักรแห่งการทำนาดำเนินไปได้ เมื่อกาลเวลาผ่านไปชุมชนดอนยายหอมเปลี่ยนไปจากอาชีพการทำนาข้าวเป็นการเลี้ยงกุ้งและปลาเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับความเจริญทางด้านการชลประทานที่มีการระบายน้ำมาจากเขื่อนแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี ทำให้พื้นที่นี้มีน้ำเพียงพอสำหรับการเกษตร แต่ประเพณีแห่งแนวของตำบลดอนยายหอมนี้ยังคงดำเนินอยู่เป็นประเพณีประจำท้องถิ่น อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาและบริบทของสังคมเปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้ประเพณีแห่งแนวเกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ต่อไป ดังนี้

6.2.1 การเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่งแนวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

ประเพณีแห่งแนวของชุมชนดอนยายหอมมีการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบบางประการเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมในปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

1) การเปลี่ยนแปลงการใช้ตุ๊กตาแมวแทนการใช้แมวจริง

ประเพณีแห่งแนวของชุมชนดอนยายหอมในปัจจุบันใช้ตุ๊กตาแมวแทนการใช้แมวจริง โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 เพื่อให้สอดคล้องตามพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมสัตว์ พ.ศ. 2557 (2557) “หมวด 5 การป้องกันการทารุณกรรม สัตว์ มาตรา 20 ห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการอันใดเป็นการทารุณกรรมสัตว์โดยไม่มีเหตุอันสมควร” โดยยกกล่าวถึงบทลงโทษ ไว้ในหมวด 8 บทกำหนดโทษ มาตรา 31 ผู้ใดฝ่าฝืน มาตรา 20 จะต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปีหรือทั้งจำทั้งปรับ”

นายปรีชา บุญมีท่า (การสัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2567) นายกเทศมนตรีตำบลดอนยายหอมได้กล่าวว่า “ได้ใช้ตุ๊กตาแมวแทนแมวจริงเพราะกังวลเรื่องการทารุณกรรมสัตว์

ทำให้มีการใช้ตุ๊กตาแทนแมวจริงสำหรับการแห่หางแมวและยังคงใช้ตุ๊กตาแมวนี้อยู่ต่อไป เพื่อให้เหมาะกับข้อกฎหมายปัจจุบัน” และจากการสัมภาษณ์ ผู้ที่มีาร่วมพิธีต่าง ๆ ก็เห็นด้วยกับการใช้ตุ๊กตาแทนแมวจริงโดยให้เหตุผลว่า “สงสารแมวและกลัวแมวจะตายทั้งแมวต้องโดนสาดน้ำ และแดดก็ร้อน”

2) การปรับเปลี่ยนจากประเพณีชาวบ้านไปเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินนโยบายของผู้บริหารชุมชน

ในอดีตประเพณีแห่หางแมวของชาวบ้านตำบลดอนยายหอมเกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 ของตำบลดอนยายหอม คนในรุ่นปู่ย่าตายายในยุคที่ยังมีอาชีพทำนาเป็นหลักได้สืบสานประเพณีแห่หางแมวเป็นหนึ่งในวัฏจักรของการเริ่มต้นฤดูทำนาและสืบต่อมายังลูกหลานชั้นหลัง ปัจจุบันการทำนาถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นการเลี้ยงกุ้งและเลี้ยงปลาทำให้การขอฝนไม่ได้จำเป็นมากเท่ากับในอดีต แต่ประเพณีนี้ก็ยังคงจัดสืบเนื่องต่อกันมาทุกปี โดยมีผู้นำของชุมชน คือ นายกเทศมนตรีตำบลดอนยายหอมเป็นส่วนหนึ่งในแกนนำ ซึ่งมีสำนักงานเทศบาลอยู่ในหมู่ที่ 1 ซึ่งเป็นบริเวณเดียวกันกับที่ตั้งของศาลเจ้าย่าบางยาง ทั้งนี้ นายกเทศมนตรีตำบลดอนยายหอมจะเป็นผู้นำและประสานการทำกิจกรรมร่วมกับร่างทรงของเจ้าย่าบางยาง คนในชุมชน และวัด แล้วร่วมกำหนดวันเวลาในการจัดพิธีกรรมให้เหมาะสมกับสภาพวิถีชีวิตในปัจจุบัน เช่น เปลี่ยนการจัดงานในเดือนหกทั้งข้างขึ้นหรือข้างแรม เป็นการกำหนดวันให้เป็นวันหยุดเพื่อให้คนในชุมชนได้มาร่วมงานมากขึ้น ประการสำคัญผู้นำชุมชนได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์และนโยบายในการบริหารของผู้บริหารเทศบาลตำบลดอนยายหอมในข้อที่ 7 คือ ใส่ใจศาสนา รักษาวัฒนธรรม ตอกย้ำเยาวชนรักบ้านเกิด นโยบายนี้ทำให้มีผู้นำในการจัดทำกิจกรรมอย่างเป็นทางการและเข้มแข็ง ส่งผลให้การรวมกลุ่มแห่หางแมวของชาวบ้านกลายเป็นกิจกรรมสำคัญของชุมชน และสืบทอดต่อไปให้เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ดังคำกล่าวที่ว่า “สนับสนุน ส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมตามวัฒนธรรมประเพณี เพื่อให้ชุมชนในเขตเทศบาลฯ ร่วมสืบสานวัฒนธรรมอันดีงามของไทย รวมถึงการถ่ายทอดวิถีชีวิตท้องถิ่นให้กับเยาวชนได้จดจำ และนำไปสืบทอด เพื่อให้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไม่สูญหายไปตามกาลเวลา...” (ปรีชา บุญมีก่า, การสัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2567)

นอกจากนี้ ประเพณีแห่หางแมวที่ตำบลดอนยายหอมยังได้มีการปรับเปลี่ยนจากประเพณีท้องถิ่นทั่วไปสู่ประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะจนกลายเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น ดังนี้

1) ประเพณีแห่หางแมวของตำบลดอนยายหอมสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องศาลเจ้าศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน โดยพิธีแห่หางแมวจะต้องเริ่มต้นพิธีด้วยการสักการะศาลเจ้าย่าบางยาง ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านก่อน แล้วจึงจะเริ่มพิธีแห่หางแมว นอกจากนี้วันที่จัดประเพณีแห่หางแมวจะต้องเป็นวันเดียวกันกับวันทำบุญประจำปีของศาลเจ้าประจำหมู่บ้านนี้ ข้อปฏิบัตินี้เคร่งครัดมาก ชาวดอนยายหอมจะไม่จัดการแห่หางแมวขอฝนในวันอื่น ๆ เลย

2) ประเพณีแห่หางแมวของตำบลดอนยายหอมสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องการทรงเจ้า โดยประเพณีแห่หางแมวของชาวบ้านดอนยายหอมมีผู้นำพิธีคือร่างทรงของเจ้าย่าบางยางซึ่งจะทำพิธีประทับทรงในช่วงบ่ายหลังจากเสร็จสิ้นพิธีการแห่หางแมวแล้ว โดยมีร่างทรงเทพเจ้าองค์อื่น ๆ ในตำบลดอนยายหอมเข้าร่วมพิธีด้วย ร่างทรงเหล่านี้จะมาพื่อนรำถวายแด่องค์ทรงเจ้าย่าบางยางและร่วมกันอวยพรให้ฝนฟ้าตกตกตามฤดูกาล

3) ประเพณีแห่หางแมวสัมพันธ์กับการทำบุญในพระพุทธศาสนา ตามปกติประเพณีแห่หางแมวในท้องถิ่นอื่น ๆ เมื่อชาวบ้านแห่ขบวนหางแมวไปรอบหมู่บ้านแล้วก็ไปอันเสร็จสิ้นพิธี ดังเช่น “ชาวบ้านสระเพนียด ตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา รวมตัวกันประกอบพิธีแห่หางแมวโดยนางแมวเพศเมีย มาใส่กรงแล้วแห่ร้องรำทำเพลงอย่างสนุกสนานไปตามหมู่บ้าน และให้ชาวบ้านสองข้างทางนำน้ำมาสาวดตามความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ” (“โคราชแล้งจัด! ชาวบ้านบัวใหญ่ รวมตัวกันแห่หางแมวขอฝน,” 2562) แต่สำหรับประเพณีแห่หางแมวของชาวบ้านตำบลดอนยายหอมแล้วเมื่อเสร็จสิ้นพิธีแห่หางแมวในขณะเวลาเย็นจะมีการทำบุญศาลเจ้าย่าบางยางโดยมีการนิมนต์พระสงฆ์ 9 รูป มาสวดพระพุทธมนต์เย็น โดยชาวบ้านมีความเชื่อว่าการที่พระประสงฆ์ได้สวดบทสวดมนต์ที่ชื่อว่า “ชัยมงคลคาถา” ที่พระสงฆ์จะสวดในเวลาประกอบพิธีมงคลโดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ได้ฤกษ์ลงมือทำพิธี เช่น เจิมป้าย ตัดจุก ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ มีคำเรียกว่า “เจริญชัยมงคลคาถา” มักเรียกกันอย่างง่ายว่าสวด “ชัยันโต” (ชมรมธรรมธารา, 2555)

ในเช้าวันถัดมาชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 9 รูป มารับบิณฑบาตและฉันภัตตาหารเช้าและเมื่อจบพิธีแล้วพระสงฆ์ผู้ทรงอาวุโสที่สุดจะประพรมน้ำมนต์พระพุทธมนต์เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้มาร่วมพิธี

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าประเพณีแห่หางแมวของชาวบ้านตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐมนั้นมีลักษณะที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่น ๆ ด้วยการนำความเชื่อเรื่องศาลเจ้าศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ความเชื่อเรื่องการทรงเจ้า และการทำบุญศาลเจ้าประจำหมู่บ้านผนวกรวมเข้าด้วยกันจนกลายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นของชุมชนตำบลดอนยายหอม

6.2.2 การดำรงอยู่ของประเพณีแห่หางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

1) การดำรงอยู่เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น

แม้ว่าในปัจจุบันชาวบ้านตำบลดอนยายหอมไม่ได้ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักเช่นในรุ่นบรรพบุรุษแล้ว อีกทั้งสมาชิกใหม่ของสังคมก็เดินทางออกนอกท้องถิ่นไปประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น รับราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชน รวมถึงประชากรที่เคยประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ได้ปรับเปลี่ยนจากการทำนาเป็นการเลี้ยงกุ้งและปลาดังจะเห็นได้จากสัดส่วน

การทำอาชีพของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลดอนยายหอม (เทศบาลตำบลดอนยายหอม, ม.ป.ป.) แต่ประเพณีก็ยังคงสืบทอดต่อกันมาเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในการถ่ายทอดเรื่องราวความเชื่อในท้องถิ่นให้คนรุ่นหลังและคนภายนอกชุมชนได้ทราบถึงความเชื่อและอัตลักษณ์ในประเพณีแห่งนางแมวที่ผสมผสานกันทั้งความเชื่อเรื่องการขอฝนอันเป็นพื้นฐานสังคมเกษตรกรรมดั้งเดิมรวมกับความเชื่อเรื่องเทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านที่เป็นศูนย์รวมความศรัทธาของผู้คนประสานกับความยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ทำให้ประเพณีแห่งนางแมวของตำบลดอนยายหอมปรับเปลี่ยนไปสู่การเป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เผยแพร่ไปสู่ภายนอก ดังจะเห็นได้จากมีหน่วยงานภายนอกได้นำเสนอประเพณีแห่งนางแมวของชาวดอนยายหอมในรูปแบบสารคดีเผยแพร่ไปสู่สาธารณะ เช่น รายการไทยบันเทิง ช่อง ThaiPBS ที่นำเสนอเรื่องแห่งนางแมวขอฝนแห่งหมู่บ้านดอนยายหอม : เรื่องนี้มีตำนาน เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2566 นอกจากนี้ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (ม.ป.ป.) ยังได้ยกย่องให้ “ผยองทุ่ง” หรือประเพณีแห่งนางแมวของชาวดอนยายหอม จังหวัดนครปฐมสืบทอดกันมายาวนานเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับจังหวัดในปี 2560 อีกด้วย

2) การดำรงอยู่ในฐานะเครื่องมือในการอบรมระเบียบสังคม ค่านิยม และรักษาบรรทัดฐานทางพฤติกรรมในชุมชน

จากการศึกษาด้วยการสังเกตและการสัมภาษณ์ผู้ที่ร่วมในประเพณีแห่งนางแมวแสดงให้เห็นว่าบทบาทหน้าที่ในลักษณะของพิธีกรรมความเชื่อพื้นถิ่นนั้นมีส่วนในการอบรมและสร้างบรรทัดฐานทางพฤติกรรมให้คนในตำบลดอนยายหอมได้ยึดถือปฏิบัติมา โดยมีบทบาทหน้าที่ในการให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนในเรื่องความเชื่อ วิธีการ และแนวปฏิบัติในการแห่งนางแมวตลอดจนสามารถเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของตนในฐานะการเป็นสมาชิกของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมของการจัดกิจกรรมชุมชน ทำให้ได้เรียนรู้การทำงานร่วมกันเกิดความรัก ความช่วยเหลือ และความสามัคคีต่อกัน อันจะส่งผลทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งประการสำคัญยังทำให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ได้เห็นความรัก และความร่วมมือของคนในชุมชนนับเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งของท้องถิ่นที่กำหนดให้ในหนึ่งปีจะมีการทำกิจกรรมร่วมกัน ได้มีโอกาสมารวมตัวกัน และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่มกับผู้ที่มีส่วนร่วมในงานเกี่ยวกับความเชื่อและความความคิดเห็นในประเพณีแห่งนางแมว โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มผู้มีอายุ 60 ถึง 84 ปี และกลุ่มผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 60 ปี โดยกลุ่มแรกยังคงมีความเชื่อว่าประเพณีแห่งนางแมวเป็นพิธีกรรมเพื่อการขอฝนแม้ว่าจะไม่ได้ประกอบอาชีพทำนาแล้วแต่ก็ยังต้องการให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และเห็นว่าจะต้องทำบุญประจำปีให้แก่ศาลเจ้าศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านด้วยความเชื่อว่าเป็นสิริมงคล

ส่วนในกลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 60 ปีลงมา มีความคิดเห็นต่อการจัดประเพณีแห่งนี้ว่า การเข้าร่วมนี้เป็นการสืบสานประเพณีของชุมชนและเป็นหน้าที่ของคนในรุ่นของตนเองที่จะต้องสืบสานเอกลักษณ์วัฒนธรรมนี้ต่อไปยังชั้นลูกหลาน เพื่อให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป โดยไม่ได้มีความเชื่อว่าจะช่วยให้อาชีพตกต้องตามฤดูกาลเช่นคนรุ่นก่อน

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าประเพณีแห่งนี้มาเป็นประเพณีเพื่อการขอฝนที่สืบทอดและอยู่คู่กับสังคมเกษตรกรรมชาวไทยมาช้านาน แม้ว่าในปัจจุบันจะมีระบบการชลประทาน การทำฝนเทียม แต่ชาวบ้านตำบลดอนยายหอมก็ยังประกอบประเพณีนี้อยู่เสมอ เพราะชุมชนที่นี่ได้มีการผสมผสานความเชื่อจากวัฒนธรรมการทำนา ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า และศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน กับความยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ทั้งหมดนี้จึงทำให้ประเพณีแห่งนี้ของชาวตำบลดอนยายหอมมีลักษณะโดดเด่นกลายเป็นอัตลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นและยังเป็นเครื่องมือช่วยให้เกิดความรัก ความสามัคคี และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจทำให้เกิดพลังชุมชนที่เข้มแข็ง

7. สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

ประเพณีแห่งนี้ในประเทศไทยเป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวนาไทยจัดขึ้นในปีที่ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ปัจจุบันประเพณีนี้ยังคงจัดอยู่ในหลายพื้นที่ของประเทศไทย เช่น จังหวัดกาญจนบุรี แพร่ ตาก กำแพงเพชร พิจิตร นครสวรรค์ อุตรดิตถ์ และนครราชสีมา สำหรับประเพณีแห่งนี้ที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม นั้นเป็นประเพณีเก่าแก่ที่ยังปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน หากแต่มีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้งนี้จากการศึกษาประเพณีแห่งนี้ที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม พบประเด็นที่น่าสนใจ สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

7.1 ประเพณีแห่งนี้ที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

ประเพณีแห่งนี้ที่ตำบลดอนยายหอมมีชื่อว่า “พิธีเขยอทุ่ง” จัดในช่วงเดือน 6 ตามปฏิทินจันทรคติของทุกปี โดยมีร่างทรงของเจ้าย่าบางยางและผู้นำชุมชนเป็นผู้กำหนดวันสถานที่จัดงานคือศาลเจ้าย่าบางยางซึ่งเป็นศาลเจ้าประจำหมู่บ้านที่ 1 ตำบลดอนยายหอม โดยจะมีการแห่ขบวนไปรอบรอบชุมชนหมู่ที่ 1 ถึงวัดดอนยายหอม มีการปรับจากการใช้แมวจริงมาเป็นการใช้ตุ๊กตาแมวเพื่อป้องกันการผิดกฎหมายว่าด้วยการทำทารุณกรรมสัตว์

นอกจากนี้ยังมีการบวงสรวงและการทำพิธีทรงเจ้าเจ้าย่าบางยางโดยมีจุดประสงค์เป็นผู้นำอวยพรให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล อวยพรให้แก่ผู้มาร่วมงานเพื่อความเป็นสิริมงคลของการเริ่มฤดูเพาะปลูก และเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของชุมชนด้วย ในพิธีนี้จะมีร่างทรงขององค์เทพเจ้าอื่น ๆ ในตำบลดอนยายหอมเข้าร่วมพิธีด้วยรวมทั้งมีการตั้งเครื่องเช่นสังเวยแก่

บรรดาทหารผู้ติดตามองค์เทพเจ้าตามความเชื่อของชาวบ้านด้วย อีกทั้งชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เย็นเพื่อเป็นการทำบุญประจำปีให้กับศาลเจ้าย่าบางยางและในเช้าวันถัดไปจะมีการถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์จึงจะเป็นอันเสร็จพิธีการแห่หางแมวของชาวบ้านตำบลดอนยายหอม

7.2 การปรับเปลี่ยนและการดำรงอยู่ของประเพณีแห่หางแมวที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

7.2.1 การเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่หางแมวที่ตำบลดอนยายหอมได้เปลี่ยนแปลงมาใช้ตุ๊กตาแทนการใช้แมวจริงในพิธีแห่หางแมวเพื่อหลีกเลี่ยงการทำทารุณกรรมสัตว์ตามพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 (2557) นอกจากนี้ยังปรับเปลี่ยนการดำเนินงานจากประเพณีของชาวบ้านไปเป็นหนึ่งในการดำเนินนโยบายของผู้ว่าการปกครองส่วนท้องถิ่นที่เข้าไปช่วยสนับสนุนการจัดงานนี้ตามนโยบายการบริหารงานที่กำหนดให้มีการรักษาวรรณกรรมไว้ด้วย

7.2.2 ประเพณีแห่หางแมวของชาวบ้านตำบลดอนยายหอมมีการปรับเปลี่ยนจากการแห่หางแมวเพื่อขอฝนของชาวนาในชนบทไทยทั่วไปมาเป็นการผนวกเข้ากับความเชื่อเรื่องเทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน และผสมผสานความศรัทธาของศาสนาพุทธเข้าด้วยกันทำให้ประเพณีแห่หางแมวมีการผสมผสานทั้งความเชื่อดั้งเดิมคือการนับถือผีและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์เข้ากับอิทธิพลของพระพุทธศาสนา

7.2.3 ประเพณีแห่หางแมวที่ตำบลดอนยายหอมยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบันโดยได้ปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่จากความเชื่อเรื่องการขอให้ฝนฟ้าตกตามฤดูกาลเพื่อความอุดมสมบูรณ์ในการทำนาไปสู่บทบาทหน้าที่ในการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น แม้ว่าการทำงานเกษตรกรรมจะจางหายไปแต่คนในชุมชนยังคงจัดให้มีประเพณีทุกปีเพื่อเป็นการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาของท้องถิ่นไปยังลูกหลานในรุ่นต่อไป นอกจากนี้ประเพณีนี้ยังคงดำรงอยู่ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการอบรมระเบียบสังคม ปลูกฝังค่านิยม และรักษาบรรทัดฐานทางพฤติกรรมในชุมชนด้วยการปลูกฝังให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้วิถีปฏิบัติของคนในท้องถิ่นและสืบทอดให้ประเพณีนี้ยังคงดำรงอยู่ต่อไป แม้ว่ากระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงจะมาสู่พื้นที่นี้

ประเพณีแห่หางแมวของชาวบ้านตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นตัวอย่างของการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมของสังคมเกษตรกรรมความเชื่อเรื่องวิญญาณศักดิ์สิทธิ์และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาไว้ด้วยกัน สิ่งเหล่านี้จึงทำให้ประเพณีแห่หางแมวที่นี่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว เป็นมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมของชาวตำบลดอนยายหอมที่ช่วยสร้างให้คนในชุมชนสามารถรักษาและดำรงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของชุมชนไว้ได้เพื่อประโยชน์แห่งการเกื้อกูลกันต่อไป อันหาได้ยากจากสภาพสังคมปัจจุบันที่ส่งผลให้ผู้คนส่วนใหญ่มิมีความเป็นปัจเจกชนและใช้ชีวิตอยู่ห่างไกลจากคำว่า “ชุมชน” ออกไปทุกที

เอกสารอ้างอิง/References

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). *เผยอหู่*. มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ. สืบค้นเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2567, จาก <https://ich-thailand.org/heritage/detail/629d76f1472e28a00d0ba780>
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). *กระจู๋ หรือ อีจู้*. ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม. http://www.m-culture.in.th/album/160446/กระจู๋_หรือ_อีจู้
- กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (23 เมษายน 2567). *แห่นางแมว วัฒนธรรมที่ไม่ได้มุ่ง "ขอฝน" แต่เพื่อสร้าง "พลังชุมชน"*. *ศิลปวัฒนธรรม*. https://www.silpa-mag.com/culture/article_36116
- เกษร แสนสุวรรณ. (2565). *เอกลักษณ์ "แมวไทย"*. หอสมุดพระราชวังสนามจันทร์. <http://www.snc.lib.su.ac.th/kmblog/?p=7279>
- โคราชแล้งจัด! ชาวบ้านบัวใหญ่ รวมตัวกันแห่นางแมวขอฝน. (23 สิงหาคม 2562). *มติชนออนไลน์*. https://www.matichon.co.th/region/news_1637853#:~:text=ผู้สื่อข่าวรายงานเมื่อวันที่,มาจากวัดนำมา
- ชมรมธรรมชารา. (2555). *ชยงโต (บาลีวันละคำ 15)*. <https://dhamtara.com/?p=879>
- ดิณาร์ บุญธรรม. (2561). *ภูมิปัญญาเกี่ยวกับพันธุ์ข้าวและการทำนาของคนไทย*. *ไทยศึกษา*. <http://www.thaistudies.chula.ac.th/2018/09/29/ภูมิปัญญาเกี่ยวกับพันธุ์/>
- เทศบาลตำบลดอนยายหอม. (ม.ป.ป.). *สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2567, จาก <https://www.donyaihomm.go.th/about>
- ธันวดี สุขประเสริฐ. (2558). *แห่นางแมว*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). https://rituals.sac.or.th/rituals_pdf.php?id=9
- ธิดา โมสิกรัตน์. (2554). หน่วยที่ 8 ประเพณี พิธีกรรมไทย. ใน *ประมวลสาระชุดวิชาไทยศึกษา หน่วยที่ 8-15* (น. 1-52). โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ. (2565). *ร่างทรง: มานุษยวิทยาของวิญญาณศักดิ์สิทธิ์*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/316>
- พระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557. (26 ธันวาคม 2557). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 131 ตอนที่ 87ก. หน้า 4-13.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2548). *ทฤษฎีคติชนวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานนิทานพื้นบ้าน*. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2553). *อธิกมาส*. <http://legacy.orst.go.th/?knowledges=อธิกมาส-๘-มีนาคม-๒๕๕๓>
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2568). *SEX เพื่อเจริญเผ่าพันธุ์และพืชพรรณด้วยวรรณกรรม*. *มติชนออนไลน์*. https://www.matichon.co.th/columnists/news_5016140
- เสฐียรโกเศศ. (2515). *การศึกษาเรื่องประเพณีและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน*. สำนักพิมพ์คลังวิทยา.